

◀ منابع

اخبار المدینه: محمد بن الحسن بن زباله (م. ۱۹۹ق.)، به کوشش صلاح عبدالعزیز زین سلامه، مدینه، مرکز بحوث و دراسات المدینه، ۴۲۴ق؛ تاریخ المدینه المنوره (اخبار المدینه النبویه): عمر بن شیبّه النمیری (م. ۲۶۲ق.)، به کوشش فهیم محمد شلتوت، قم، دار الفکر، ۱۳۶۸ش؛ الطبقات الکبری: محمد بن سعد (م. ۲۳۰ق.)، بیروت، دار الصادر، ۱۴۰۹ق؛ وفاء الوفاء باخبار دارالمصطفی: علی بن عبدالله السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶م.

سید علی خیرخواه

چاه ذرع: از چاه‌های مدینه و محل وضوی

پیامبر اکرم ﷺ

چاه ذرع از چاه‌های متعلق به تیره بنی‌خطمه قبیله اوس^۵ است. این تیره در قسمت عوالی (جنوب شرقی مدینه)^۶ و در شرق مسجد فضیخ^۷ (رد الشمس) در قبا^۷ ساکن بودند. منابع موقعیت مکانی این چاه را کنار قلعه دفاعی بنی‌خطمه^۸ و جلوی

۵. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۶۱؛ وفاء الوفاء، ج ۱، ص ۱۵۷؛ تاریخ معالم المدینه، ص ۲۷۵.

۶. موسوعة امرأة الحرمین، ج ۴، ص ۷۷۹؛ المعالم الاثیره، ص ۴۲.

۷. معالم المدینه المنوره، ج ۴، ص ۱۶۶.

۸. وفاء الوفاء، ج ۱، ص ۱۵۷.

قریشیان خانه‌هایی برای خود در این کوچه و نزدیک چاه ساختند که از جمله است خانه عامر بن ابی‌وقاص زهری، برادر سعد بن ابی‌وقاص، حوِیطب بن عبدالعزی، از مؤلفه القلوب و نیز آمنه، دختر سعد بن ابی‌سرح.^۱ گزارشی از حفر کننده و مالک چاه حلوه در دست نیست. از این چاه، در منابع تاریخی، کمتر یاد شده است. به نقل از ابن زباله (م. ۱۹۹ق.)، روزی پیامبر ﷺ حیوانی را ذبح کرد و برای همسران خود فرستاد. اما برخی از آنان، در پاسخ به این رفتار حضرت، با سخنان توهین آمیز خود ایشان را رنجاندند. پس از آن پیامبر ﷺ از آنان دوری گزید و به مدت ۲۹ شب کنار چاه حلوه بیتوته کرد.^۲ ابن سعد (م. ۲۳۰ق.) گزارشی با همین مضمون ارائه کرده، اما در آن از چاه حلوه نامی نبرده است.^۳

منابع جغرافیایی و نیز تاریخی، از حوادث مرتبط با چاه در سده‌های بعد، گزارشی ارائه نداده‌اند. سمهودی (م. ۹۱۱ق.) در سده دهم، از مکان این چاه، اظهار بی‌اطلاعی کرده است.^۴ از موقعیت کنونی این چاه خبری در دست نیست.

۱. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۲۴۱.

۲. اخبار المدینه، ص ۲۱۵.

۳. الطبقات، ج ۸، ص ۱۹۰.

۴. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۳۶.

مسجد آنان^۱ دانسته‌اند. از این رو این چاه را با نام بنی خطمه^۲ نیز می‌شناسند.
 به گزارشی، پیامبر ﷺ، پس از نماز در مسجد بنی خطمه^۳ یا در منزل یکی از آنان^۴، از آب چاه آنان تجدید وضو کرد و آب چاه با وضوی آن حضرت متبرک شد.^۴ برخی، با استناد به روایتی، آورده‌اند که یکی از مرکب‌های پیامبر ﷺ، پس از رحلت آن حضرت، خود را به درون این چاه انداخت.^۵ سمهودی (م. ۹۱۱ق.) از نامشخص بودن مکان این چاه، در عصر خود، یاد کرده است.^۶

◀ منابع

بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار: محمد باقر المجلسی (۱۰۳۷-۱۱۱۰ق.)، تصحیح محمدباقر بهبودی و سید ابراهیم میانجی و سید محمدمهدی موسوی خرسان، بیروت، دار احیاء التراث العربی و مؤسسة الوفاء، ۱۴۰۳ق؛ تاریخ المدینة المنورة: عمر بن شبه النمیری (م. ۲۶۲ق.)، به کوشش فهیم محمد شلتوت، قم، دار الفکر،

۱۴۱۰ق؛ تاریخ المعالم المدینة المنورة قديماً و حديثاً، احمد بن یاسین خیاری، ریاض، مكتبة الملك فهد، ۱۴۱۹ق؛ سبل الهدی و الرشاد فی سيرة خير العباد: محمد بن یوسف الشمس الشامی (م. ۹۴۲ق.)، به کوشش عادل احمد عبدالموجود و علی محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ق؛ فرهنگ اعلام جغرافیایی - تاریخی در حدیث و سیره نبوی: محمد محمد حسن شراب، ترجمه شیخی، تهران، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ الکافی: محمد بن یعقوب کلینی (م. ۳۲۹ق.)، به کوشش علی‌اکبر غفاری، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ش؛ المعالم الاثیریة: محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۱ق؛ موسوعة مرآة الحرمين الشریفین: ایوب صبری باشا (م. ۱۲۹۰ق.)، القاهرة، دار الأفاق العربیة، ۱۴۲۴ق؛ وفاء الوفاء باخبار دارالمصطفی: علی بن عبدالله السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد محی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶م.

منصور رمضانخانی

چاه ذروان: از چاه‌های مورد استفاده

پیامبر ﷺ در مدینه

چاه ذروان از چاه‌های مدینه و متعلق به تیره خزرجی بنی زریق بود. این چاه در جنوب مسجدالنبی^۷ قرار داشت. برخی از معاصران،

۷. نک: بهجة النفوس، ج ۱، ص ۵۸۹؛ تاریخ مکه المشرفة، ج ۱، ص ۳۰۶؛ وفاء الوفاء، ج ۱، ص ۱۶۳.

۱. تاریخ معالم المدینة، ص ۲۷۵.
 ۲. تاریخ المدینة، ج ۱، ص ۱۶۱؛ الکافی، ج ۱، ص ۲۳۷؛ وفاء الوفاء، ج ۱، ص ۱۵۷.
 ۳. فرهنگ اعلام جغرافیایی، ص ۳۶۶.
 ۴. تاریخ المدینة، ج ۱، ص ۱۶۱؛ وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۳۶؛ سبل الهدی، ج ۷، ص ۲۲۷.
 ۵. الکافی، ج ۱، ص ۲۳۷؛ بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۴۰۴.
 ۶. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۳۶.